

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Олексик Х. Система законодавства України: до питання про критерії побудови / Х. Олексик, М. Савчин // Систематизація законодавства в Україні: проблеми теорії і практики : матер. наук.-практ. конф. – К., 1999. – С. 133–138.
2. Савчин М. Джерела конституційного права України / М. Савчин // Конституційне право України : [підручник] / авт. кол. – 8-е вид. переробл. і доп. – Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2016. – 476 с.
3. Доклад о верховенстве права, утвержденный на 86-й пленарной сессии Венецианской комиссии (Венеция, 25–26 марта 2011 г.) : Европейская комиссия за демократию через право (Венецианская комиссия). – 19 с.
4. Публічна власність: проблеми теорії і практики : [монографія] / під заг. ред. В. Устименка. – Чернігів : Десна Поліграф, 2014. – 308 с.
5. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності : Закон України від 11 вересня 2003 р. № 1160-IV // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1160-15>.
6. Публічне урядування, права людини та демократія: регіональний зріз євроінтеграції : [монографія] / [Т. Карабін, Я. Лазур, М. Менджул, Р. Натуркач] ; за заг. ред. М. Савчина. – Ужгород : Вид-во УжНУ «Говерла», 2015. – 344 с.
7. Основи адміністративного судочинства та адміністративного права / за заг. ред. Р. Куйбіди, В. Шишкіна. – К. : Старий світ, 2006. – 576 с.
8. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Авер'янова. – К. : Факт, 2003. – 384 с.
9. Алексі Р. Теорія дискурсу і права людини / Р. Алексі // Філософія права та загальна теорія права. – 2013. – № 1. – С. 73–98.
10. Коломоєць Т. Адміністративне право України / Т. Коломоєць. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 576 с.
11. Административное право: история развития и основные концепции : [учебн. пособ.] / [Д. Галлиган, В. Полянский, Ю. Стариков]. – М. : Юрист, 2002. – 410 с.
12. Завидняк І. Служба безпеки України в механізмі забезпечення національної безпеки: конституційно-правові засади : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» / І. Завидняк ; ДВНЗ «Ужгородський національний університет». – Ужгород, 2014. – 208 с.
13. Шмідт-Ассманн Е. Загальне адміністративне право як ідея врегулювання. Основні засади та завдання систематики адміністративного права / Е. Шмідт-Ассманн ; пер. з нім. – 2-ге вид., переробл. та доп. – К. : Вид-во «К.І.С.», 2009. – 552 с.
14. Рихтер И. Судебная практика по административному праву : [учеб. пособ.] / И. Рихтер, Г.Ф. Шупперт ; пер. с нем. – М. : Юристъ, 2000. – 562 с.
15. Verwaltungsgerichtsordnung, Kommentar / [F. Schoch, E. Smidt-Assmann, R. Pietzner]. – Stand, 2003. – 650 p.
16. Шлоер Б. Принцип адекватності у європейському публічному праві та його розвиток в українському адміністративному праві / Б. Шлоер // Право України. – 2011. – № 4. – С. 65–103.

УДК 342.536(477)

**ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ПРИНЦИПІВ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТІВ
І ТИМЧАСОВИХ КОМІСІЙ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ**

**DEFINITION AND SYMPTOMS OF SIGNIFICANT COMMITTEES
AND TEMPORARY COMMISSIONS UKRAINE PARLIAMENT**

Зозуля О.І.,

*кандидат юридичних наук, докторант
Ужгородського національного університету,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Виконано аналіз теоретико-правових положень щодо розуміння сутності принципів організації та діяльності комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України, визначено їх ознаки, поняття та функції, а також обґрунтовано пріоритетні напрями вдосконалення принципів як стрижневого елемента конституційно-правового статусу парламентських комітетів і тимчасових комісій в Україні.

Ключові слова: поняття, ознаки, принципи, засади, комітети, тимчасові комісії, Верховна Рада України.

Выполнен анализ теоретико-правовых положений относительно понимания сущности принципов организации и деятельности комитетов и временных комиссий Верховной Рады Украины, определены их признаки, понятие и функции, а также обоснованы приоритетные направления совершенствования принципов как стержневого элемента конституционно-правового статуса парламентских комитетов и временных комиссий в Украине.

Ключевые слова: понятие, признаки, принципы, основы, комитеты, временные комиссии, Верховная Рада Украины.

The analysis of the theoretical-legal basis regarding understanding the essence of the principles of organization and activity of committees and temporary commissions of the Verkhovna Rada of Ukraine is made; also it was determined its features, concept and functions, as well as substantiated priority directions of improving the principles as the core element of the constitutional-legal status of parliamentary committees and temporary commissions in Ukraine.

Key words: concept, features, principles, bases, committees, temporary commissions, Verkhovna Rada of Ukraine.

Постановка проблеми. Через активні процеси розбудови України як правової соціальної держави та її європейської інтеграції раціональна організація та ефективна діяльність парламентських комітетів і тимчасових комісій насамперед мають ґрунтуватись на сучасних демократичних принципах. Водночас на сьогодні як у науковій літературі, так і у законодавстві відсутній єдиний усталений підхід до розуміння юридичної природи та сутності правових принципів. Це і здебільшого лише декларативне врегулювання окремих основних принципів комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України не дає змоги говорити про однозначність їх розуміння, та, як наслідок, дійсно провідну роль в організації та діяльності парламентських комітетів і тимчасових комісій. Отже, в контексті вдосконалення конституційно-правового статусу комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України першочергово й вбачаються актуальними питання розуміння принципів їх організації та діяльності.

Стан опрацювання. Зазначимо, що деякі аспекти правових принципів і засад функціонування парламенту та його органів раніше вже розглядалися такими вченими, як С.П. Головатий, А.М. Колодій, А.Б. Медвідь, С.П. Погребняк, В.О. Серьогін, І.Є. Словська. В той же час їхні дослідження розкривають або найбільш загальні питання природи правових принципів, або ж специфіку тільки окремих принципів, які мають відношення до комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України, комплексно не характеризуючи сутність і природу принципів їх функціонування.

Метою статті є аналіз теоретико-правових положень щодо розуміння сутності принципів організації та діяльності комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України, визначення їх ознак, поняття та функцій, а також обґрунтування пріоритетних напрямів вдосконалення принципів як стрижневого елемента конституційно-правового статусу парламентських комітетів і тимчасових комісій в Україні.

Виклад основного матеріалу. Передусім відзначимо, що належне нормативно-правове врегулювання принципів та їх реальне впровадження в організацію і практичну діяльність комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України безпосередньо має ґрунтуватись на цілісному й узгодженому розумінні природи та змісту таких фундаментальних вихідних положень. Складність і важливе значення правових принципів як центрального елемента статусу, суперечливість теоретичного розуміння цих категорій та відсутність їх чіткого правового визначення зумовлюють необхідність всебічного з'ясування сутності та співставлення принципів і засад як правових явищ.

У науковій літературі нині сформувались різні підходи з приводу загального поняття «принципи», які, з одного боку, одноставні в частині визнання провідного значення принципів, але, з іншого боку, відображають дещо різні аспекти їх природи та ознаки. В енциклопедичних і філософських джерелах на найбільш абстрактному рівні принципи розкрива-

ються як певні особливості чи правила, які складають основу створення/здійснення чого-небудь або діяльності організації [1, с. 1125]; вихідне положення, першооснова, постулат, керівна ідея, установка в діяльності [2, с. 382] тощо. Подібна неоднозначність спостерігається і в дослідженнях вчених щодо розуміння правових принципів, які ними так само характеризуються як керівні ідеї [3; 4, с. 27], юридичні погляди [5, с. 55], ціннісні орієнтири [6], цінності [7], вихідні положення [8, с. 16], головні правила і закономірності [9, с. 50–51], вимоги і правила [10, с. 164], основні та керівні засади [11] тощо. Наголосимо на тому, що усе вищевикладене тією чи іншою мірою є проявом сутності принципів діяльності комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України, які лише комплексно максимально повно і достовірно визначають природу таких принципів.

Отже, узагальнено принципи уособлюють вихідні положення, в яких закладені відповідні концептуальні ідеї (закономірності, цінності), що слугують основою суспільних відносин, організації та/або діяльності. При цьому принципи діяльності комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України за своєю суттю є правовими, що зумовлює їх своєрідність порівняно з загальною категорією «принципи». Саме тому такі принципи відображають не загалом будь-які ідеї, а керівні політико-правові ідеї, що мають науково обґрунтовану і практично доведену цінність. Наголосимо на тому, що покладені в основу принципів діяльності парламентських комітетів і тимчасових комісій політико-правові ідеї повинні відповідати актуальним суспільним цінностям, закономірностям, соціально-політичним процесам і фундаментальним засадам конституційного ладу. Крім того, принципи та ідеї, які вони відображають, також мають узгоджуватись із цілями і реальними потребами раціональної організації та ефективної діяльності парламентських комітетів і тимчасових комісій.

Маємо зауважити неприйнятність формального визначення як принципу певного нормативного положення, яке не є концентрованим виразом фундаментальних політико-правових ідей. Звичайні, безпосередньо не пов'язані з сучасною правовою ідеологією норми права не можуть виконувати роль принципів і складати основу статусу комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України. Філософські категорії «явище» (форма) та «сутність» (зміст) мають діалектичний взаємозв'язок [12], внаслідок чого явище (нормативно закріплені принципи) не може існувати без сутності (ідеї, закономірності, цінності).

Звідси також випливає, що іманентною рисою правових принципів виступає об'єктивне вираження закладених в них політико-правових ідей, що не тільки забезпечує однозначність і стабільність змісту таких принципів, але й взагалі уможливує їх реальне застосування у відповідних правовідносинах. Саме тому мусимо не погодитись із деякими радянськими вченими, на думку яких загальні керівні ідеї можуть бути принципами незалежно від їх нормативно-правового врегулювання [13, с.72]. Більш констук-

тивною вбачається позиція А.М. Колодія [4, с. 27] і С.П. Погребняка [14, с. 37], які до принципів відносять законодавчо закріплені пануючі політичні та правові ідеї. На нашу думку, в цілому не тільки законодавче, але й підзаконне нормативно-правове врегулювання може бути належною формою зовнішнього вираження принципів, хоча з огляду на статус комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України дійсно єдино прийнятним постає відображення принципів їх діяльності саме у чинному законодавстві. Як слушно відзначає з цього приводу А.Л. Борко [15], нормативна визначеність певних політико-правових ідей виступає необхідною умовою їх трансформації з правосвідомості у відповідні принципи як керівні й загальнообов'язкові положення.

Отже, слід підкреслити пряму зумовленість керівного і обов'язкового характеру принципів діяльності комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України їх нормативно-правовим врегулюванням (тоді як навіть усталені звичаї та закономірності самі по собі не стають обов'язковими). Юридичне визнання та закріплення в актах міжнародного та національного законодавства принципів (ідей, закономірностей, цінностей) дає змогу їх чітко сформулювати та встановити забезпечений державою конкретний обов'язок владних суб'єктів і громадян дотримуватися та керуватися такими принципами, передбачити необхідні правові гарантії реального впровадження їх цілком конкретного змісту. У свою чергу, викладене становить один із аспектів забезпечення єдності статусу комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України, а також погодженості та ефективності їх діяльності.

Водночас було би дещо обмеженим керуватись тільки позитивістським розумінням правових принципів. Зокрема, слід зважати на природно-правову сутність основоположних принципів верховенства права, гуманізму та ін., поширення яких на організацію та діяльність парламентських комітетів і тимчасових комісій не повинно залежати від їх додаткового схвалення державою, закріплення національним та/або міжнародним законодавством. Проте це не означає відсутність потреби упорядкування і детального правового визначення головних положень таких принципів, ґрунтового державного забезпечення і гарантування їх практичного дотримання та виконання. Отже, погоджуємось із А.Б. Медвідем [5, с. 55] в тому, що провідна роль принципів забезпечується їх прямим чи непрямым закріпленням у правових нормах. При цьому дещо неоднозначно вбачається позиція І.П. Бахновської, яка відносить до принципів не тільки відповідні нормативні положення, але й ідеї правосвідомості, що набули загальне визнання в діяльності певних суб'єктів [7]. Загалом погоджувачись із викладеним в частині основоположних правових принципів, також маємо зауважити недостатню чіткість та однозначність означеного «загального визнання» як критерію визначення принципів.

Повнота характеристики сутності принципів діяльності комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України потребує співставлення таких спо-

віднених понять, як «принципи» і «засади», які паралельно широко застосовуються як у чинному законодавстві, так і в наукових дослідженнях вчених. Неоднозначність розуміння принципів і засад може негативно позначатись на правильному формулюванні та ефективному впровадженні подібних вихідних основ організації та діяльності парламентських комітетів і тимчасових комісій. У нормативно-правовому регулюванні відсутня достатньо усталена практика щодо співвідношення цих понять, зокрема у Конституції України [16] називаються як принципи, так і засади. Вчені ж висловлюють різні підходи до співвідношення принципів і засад, наприклад, так чи інакше дорівнюючи їх один до одного [15, с. 40], визначаючи засади різновидом принципів або навпаки. Як зазначає з цього приводу О.В. Марцеляк [17], правові принципи похідні від засад, які й визначають зміст таких принципів.

На нашу ж думку, принципи та засади (не тільки у лексичному [1, с. 419, 1125], але і в юридичному значенні) змістовно досить наближені один до одного, означаючи певні основи та вихідні положення. В той же час під засадами часто розуміються не тільки нормативно закріплені концептуальні ідеї (тобто принципи), але й інші важливі особливості, умови та чинники, які так само складають основу статусу відповідних суб'єктів (наприклад, усталеними є поняття «загальні засади», «організаційні засади», «правові засади»). Враховуючи викладене, пропонуємо розглядати принципи як особливий різновид засад організації та діяльності комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України, що відображають провідні політико-правові ідеї (закономірності, цінності), на яких ґрунтується їхній статус.

Відзначимо, що принципи функціонування парламентських комітетів і тимчасових комісій як юридична категорія мають низку загальних сутнісних ознак, що комплексно розкривають їх природу та відмінності від інших суміжних категорій. Так, вище нами вже були фактично названі такі риси принципів, як їх концептуальне вихідне значення, змістовне відображення провідних політико-правових ідей та нормативно-правове вираження. Останнє безпосередньо зумовлює юридичну обов'язковість правових принципів, їх забезпеченість і гарантованість державою. Хоча тут мало би йтися не просто про обов'язковість принципів, а й про їх підвищену юридичну силу порівняно з іншими нормами права. Зокрема, деякими вченими вказується вища імперативність принципів (примат перед нормами права) [4; 17], з чим повністю можна погодитись тільки у теоретико-правовому аспекті. Чинне ж законодавство України не передбачає більшу юридичну силу принципів, яка прямо залежить від джерела їх закріплення. Тому можна говорити про вищу імперативність насамперед основоположних (природно-правових за походженням) принципів і принципів, встановлених Конституцією України. Вважаємо, що юридичне визнання фактично наявної керівної, основоположної ролі принципів та їх пріоритету перед іншими нормами права в значній мірі сприятиме реальному

дотриманню та впровадженню таких принципів у практичну діяльність комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України.

До ознак принципів як юридичної категорії необхідно відносити досить високий рівень їх стабільності (постійності), не властивий звичайним правовим нормам. Це забезпечується істотною узагальненістю та універсальністю принципів, покладенням в їх основу провідних політико-правових ідей (цінностей, закономірностей), які були науково обґрунтовані та підтверджені практикою. Деякими вченими апробація практикою також виділяється як окрема риса принципів [3], що дійсно безпосередньо вказує на їх корисність та раціональність, наслідком чого і є стабільність таких принципів. Водночас стабільність принципів не означає їх абсолютну «незалежність від часу та обставин» (на якій наполягає В.І. Семчик [3]). З одного боку, самі по собі закладені у принципах ідеї зазвичай мають постійний незмінюваний зміст. Проте, з іншого боку, перелік конкретних принципів діяльності комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України цілком може оновлюватись залежно від досвіду їх функціонування, зміни соціально-політичних умов, стану суспільного розвитку і реалій конституційного ладу.

Окрім того, принципи – це не просто сукупність, а цілісна система, на чому прямо акцентують увагу А.Л. Борко [15], І.Е. Данильєва [6] та інші вчені. Системність означає внутрішню єдність, взаємну узгодженість і доповнюваність фундаментальних вихідних основ організації та діяльності парламентських комітетів і тимчасових комісій. Саме комплексний характер таких принципів зумовлює їх синергетичний ефект, найбільш істотно забезпечуючи конструктивність організації та функціонування комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України.

В контексті розуміння принципів діяльності комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України варто означити й визначення А.Б. Медвідем [5, с. 55] принципів функціонування парламентських тимчасових комісій як зафіксованих у законодавстві універсальних юридичних поглядів і керівних ідей, які «є результатом еволюції правової думки щодо способу функціонування цього виду парламентських органів». Зауважимо, що наведена дефініція хоча й називає деякі суттєві ознаки таких принципів (відображення у законодавстві, універсальність, зв'язок з керівними ідеями), проте загалом є надто абстрактною, зокрема фактично залишає поза увагою предметну спрямованість принципів. У той же час посилення на зумовленість юридичних поглядів та керівних ідей «еволюцією правової думки» має доволі очевидний характер і вбачається нами недостатньо інформативним.

Характеристика принципів функціонування парламентських комітетів і тимчасових комісій буде неповною без з'ясування їх основних функцій, тобто ключових напрямів впливу на правове регулювання статусу комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України, їх організацію та діяльність. У науковій літературі виділяються такі функції принципів:

регулятивна, стабілізуюча, перетворююча, охоронна, інтегративна, комунікативна, інтерпретаційна [11] або ж ціннісна, регулятивна і системоутворююча [7]. Враховуючи пов'язаність і змістовну близькість перелічених вище функцій, вважаємо, що відносно принципів діяльності парламентських комітетів і тимчасових комісій насамперед слід говорити про регулятивну, системну, стабілізуючу, ціннісну та охоронну функції.

Регулятивна функція принципів передбачає їх провідне значення у визначенні змісту та векторів розвитку конституційно-правових засад статусу комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України. Регулюючий вплив принципів також виявляється у самостійному регулюванні певних відносин і в процесі правореалізації, визначаючи її способи і методи та вимагаючи беззаперечного дотримання принципів при застосуванні законодавства у практичній діяльності (зокрема, у разі виникнення правових колізій і прогалин, суперечливості норм права). Щоправда тут варто погодитись й з А.М. Колодієм [4, с. 17] в тому, що принципи мають більш обмежене власне регулятивне значення, ніж регулятивний вплив норм права.

Суміжною із регулятивною функцією є системна функція принципів, яка перш за все пояснюється їх основоположною, об'єднуючою роллю для усього конституційно-правового регулювання статусу комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України, що має формуватись у послідовній відповідності до принципів. У свою чергу, постійність і відносна незмінюваність принципів в значній мірі сприяє стабільності конституційно-правового регулювання статусу комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України. Крім того, в цілому можна погодитись із І.П. Бахновською [7] і В.В. Колесніченко [11] в тому, що принципи, виражаючи певні ідеї, цінності та закономірності, здійснюють (принаймні повинні здійснювати) позитивний вплив на правосвідомість відповідних суб'єктів правотворчості і правореалізації, тим самим реалізуючи свою ціннісну функцію.

Охоронна функція принципів втілюється у впорядкуванні правовідносин та спрямуванні правового регулювання, у гарантуванні дотримання базисних стандартів в організації та діяльності парламентських комітетів і тимчасових комісій, а також у недопущенні довільної зміни чи неправомірного відходу від конституційно-правового регулювання їх статусу. Хоча одночасно слід визнавати й дещо неповну реалізацію охоронної функції принципів з огляду на вище вже розглянуту остаточну нормативну невідзначеність їх пріоритету перед звичайними правовими нормами.

Зазначимо, що організація та діяльність комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України ґрунтується на низці принципів, що мають різну природу, призначення та зміст. Водночас, попри це, такі принципи мають однаково важливе значення для забезпечення належного виконання завдань і функцій парламентських комітетів і тимчасових комісій. При цьому, як слушно вказує А.Б. Медвідь [5, с. 198],

лише найширше впровадження у діяльність комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України саме всіх принципів «дасть змогу розглядати їх як прогресивний інститут парламентського права».

Неоднорідність принципів дає можливість характеризувати їх за класифікаційними ознаками. Так, цілком очевидно, що одні принципи діяльності комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України за своєю спрямованістю є загальними, будучи властивими всім іншим державним інституціям, а інші – спеціальними (функціональними та структурними), що стосуються саме парламентських комітетів і тимчасових комісій. Наголосимо на тому, що загальні принципи (верховенство права, демократизм, гуманізм тощо) здебільшого відображають певні загальносоціальні базові вихідні стандарти і вимоги до функціонування державного апарату чи його частини, необхідність дотримання яких зумовлюється державною природою і функціями комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України. У свою чергу, спеціальні принципи (наприклад, плановості та колегіальності) стосуються вже більш сутнісних аспектів організації та діяльності парламентських комітетів і тимчасових комісій, індивідуалізуючи порядок і правила їх функціонування.

Крім того, існує поділ принципів залежно від джерела їх закріплення на конституційні та законодавчі [15, с. 46]. При цьому, як вище нами вже вказувалось, принципи додатково також можуть встановлюватись підзаконним регулюванням і міжнародним правом. В цілому ж джерело закріплення нині прямо зумовлює юридичну силу та стабільність таких принципів, що актуалізує врегулюван-

ня принципів організації та діяльності комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України актами вищої юридичної сили: Конституцією та законами України. Як критерій класифікації принципів може розглядатись їх поіменованість, оскільки деякі принципи безпосередньо не називаються у нормах права, але так чи інакше знаходять своє вираження у нормативно-правових актах. Спосіб закріплення принципів, на нашу думку, має передбачати їх конкретне формулювання та розгорнуте правове визначення змісту, що сприятиме однозначності та зрозумілості принципів парламентських комітетів і тимчасових комісій, їх реальному впровадженню у практичну діяльність.

Висновки. Виходячи з вищенаведеної характеристики сутності принципів діяльності комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України, пропонуємо їх визначати як систему виражених у законодавстві керівних вихідних положень, в яких закладені основоположні політико-правові ідеї, законності та цінності, що визначають провідні риси і зміст конституційно-правового регулювання статусу парламентських комітетів і тимчасових комісій, їх організації та діяльності. Основними ознаками принципів діяльності комітетів і тимчасових комісій Верховної Ради України є їх концептуальне вихідне значення, змістовне відображення провідних політико-правових ідей, нормативно-правове вираження, системність, стабільність, узагальненість і універсальність, об'єктивна зумовленість, наукова обґрунтованість і підтвердження практикою. Такі принципи здійснюють регулятивну, системну, стабілізуючу, ціннісну, охоронну та інші функції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Философский словарь / под ред. И.Т. Фролова. – 5-е изд. – М. : Политиздат, 1986. – 590 с.
3. Семчик В.І. Принципи кооперативного права / В.І. Семчик // Альманах права. Основоположні принципи права як його ціннісні виміри. – 2002. – Вип. 3. – С. 30–34.
4. Колодій А.М. Принципи права України / А.М. Колодій. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 208 с.
5. Медвідь А.Б. Конституційно-правовий статус тимчасових комісій Верховної Ради України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» / А.Б. Медвідь ; Ужгород. нац. ун-т. – Ужгород, 2008. – 252 с.
6. Данильєва І.Е. Принципи організації та функціонування державної служби в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / І.Е. Данильєва ; Ін-т законодавства Верховної Ради України. – К., 2005. – 20 с.
7. Бахновська І.П. Основоположні принципи права як інтегруючий елемент правової системи України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / І.П. Бахновська ; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х., 2011. – 19 с.
8. Добровольская Т.Н. Принципы советского уголовного процесса (Вопросы теории и практики) / Т.Н. Добровольская. – М. : Юрид. лит., 1971. – 200 с.
9. Нижник Н.Р. Системний підхід в організації державного управління / Н.Р. Нижник, О.А. Машков. – К. : УАДУ, 1998. – 160 с.
10. Собко Ю.В. Принципи внутрішньовідомчої координації правоохоронної діяльності органів внутрішніх справ / Ю.В. Собко // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2011. – № 2. – С. 162–168.
11. Колесніченко В.В. Принципи права Європейського Союзу: загальнотеоретичне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / В.В. Колесніченко ; Одес. нац. юрид. акад. – О., 2010. – 22 с.
12. Кремень В.Г. Філософія : мислителі, ідеї, концепції : [підручник] / В.Г. Кремень, В.В. Ільїн. – К. : Книга, 2005. – 528 с.
13. Строгович М.С. Природа советского уголовного процесса и принцип состязательности / М.С. Строгович. – М. : Юриздат, 1939. – 148 с.
14. Погребняк С.П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика) : [монографія] / С.П. Погребняк. – Х. : Право, 2008. – 240 с.
15. Борко А.Л. Адміністративно-правове забезпечення функціонування судової системи України : [монографія] / А.Л. Борко. – Х. : НікаНова, 2014. – 521 с.
16. Конституція України : від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
17. Марцеляк О.В. Вибори народних депутатів України: історія, теорія, практика : [навч. посіб.] / О.В. Марцеляк. – Х. : Прометей-Прес, 2008. – 635 с.